

Piotr Jamioł MS

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Odnowa życia zakonnego w świetle Soboru Watykańskiego II i w nauczaniu magisterium Kościoła

29 czerwca 1959 roku papież Jan XXIII encykliką *Ad Petri Cathedram* zwołał sobór powszechny¹. Hasłem przewodnim soboru stało się słowo *aggiornamento*, które oznacza całkowitą odnowę, dostosowanie do bieżących warunków, przy czym chodzi tu głównie o odnowę ducha². Kościół wyraźnie czuł, że taka odnowa jest mu potrzebna. Sam sobór poprzedziła praca dziesięciu komisji zajmujących się różnymi ważnymi dla Kościoła zagadnieniami. Nad całością prac czuwała Komisja centralna, której przewodniczył papież Jan XXIII. Prace komisji trwały dwa lata: od czerwca 1960 do czerwca 1962 roku³.

Uroczysta inauguracja soboru miała miejsce 11 października 1962 roku w Bazylice św. Piotra w Rzymie. Obrady Soboru Watykańskiego II odbywały się w czterech etapach (I okres: 11 października – 8 grudnia 1962 roku, II okres: 29 września – 4 grudnia 1963 roku, III okres: 14 września – 21 listopada 1964 roku, IV okres: 14 września – 8 grudnia 1965 roku)⁴. 8 grud-

¹ Por. K. Schatz, *Sobory powszechne. Punkty zwrotne w historii Kościoła*, przekł. J. Zakrzewski, Kraków 2001, s. 267–271.

² Por. J. W. Gogola, *Zasady wierności charyzmatowi Założyciela*, Kraków 2000, s. 30.

³ Por. K. Schatz, *Sobory powszechne...*, dz. cyt., s. 272–276.

⁴ Tamże, s. 288–325.

nia 1965 roku nastąpiło zakończenie prac soborowych, którego dokonał kolejny papież, Paweł VI⁵.

Ze względu na sposób i szerokość podjętych zagadnień Sobór Watykański II był i jest porównywany do „nowego” Zesłania Ducha Świętego. Sobór dokonał odnowy życia Kościoła, odwołując się zarówno do Ewangelii, jak i do całej Tradycji Kościoła, a także do specyficznego wyzwania, jakimi były „znaki czasu”. Odnowa ta miała się dokonywać nie na drodze regulacji prawnych, ale w oparciu o duchowo-teologiczne centrum życia Kościoła⁶. Owocem prac soborowych było 16 dokumentów: cztery konstytucje (w tym Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*), dziewięć dekretów (w tym Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*) oraz trzy deklaracje⁷.

Życie zakonne należy nienaruszalnie do życia i świętości Kościoła⁸. Ta ponadczasowa myśl wyrażona przez Sobór Watykański II w Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* znajduje swoje urzeczywistnienie i konkretyzację w nieustannej trosce, jaką Kościół otaczał i otacza stan życia konsekrowanego, w szczególności zaś stan życia zakonnego, na przestrzeni wieków. Troska ta realizuje się m.in. poprzez rozmaite dokumenty wydawane tak dla poszczególnych zakonów, rodzin zakonnych, jak i dla zakonów w ogólności⁹.

Jakkolwiek troska Kościoła o właściwy rozwój życia zakonnego sięga jego początków, to jednak dopiero od Soboru Watykańskiego II możemy zaobserwować prace nad systematycznym opracowaniem pełnej doktryny o życiu zakonnym¹⁰. Dlatego też dzisiejsza refleksja teologiczna nad stanem życia zakonnego – jeśli ma być pełna – powinna się opierać właśnie

⁵ Tamże, s. 325.

⁶ Por. *Nauka Soboru Watykańskiego II*, Poznań 1986, s. 67–79.

⁷ Zob. *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty i deklaracje*, red. M. Przybył, Poznań 1986.

⁸ Por. Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* [dalej: KK], 45: „Choć więc stan, który opiera się na profesji rad ewangelicznych, nie dotyczy hierarchicznej struktury Kościoła, należy on jednak nienaruszalnie do jego życia i świętości”.

⁹ Por. T. Paszkowska, *Misterium konsekracji osób w perspektywie duchowości Soboru Watykańskiego II*, Lublin 2005, s. 19–20.

¹⁰ Z dokumentów przedsoborowych warto wymienić dokumenty Kongregacji Zakonów dotyczące formacji zakonnej: *Dekret Quo efficacius* (24 I 1944, AAS 36/1944, s. 213), *List okólny Quantum conferat* (10 VI 1944), *Enchiridion de statibus perfectionis*, (Rzym 1949, n. 382, 561–564), *Konstytucja apostołska Sedes Sapientiae* (31 V 1956, AAS 48/1956, s. 354–365).

na dokumentach wypracowanych przez ojców soborowych i późniejsze wskazania Magisterium Kościoła.

W niniejszym artykule uwaga zostanie skierowana na Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*, traktujący bezpośrednio o życiu zakonnym, którego jednak nie sposób omawiać bez odniesienia do Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*, ze szczególnym uwzględnieniem rozdziałów V i VI. Czas posoborowy obfitował w inne, może jeszcze bardziej szczegółowe wypowiedzi Magisterium Kościoła na temat życia zakonnego. Zostaną one przedstawione w drugiej części tego artykułu.

1. Istota i cel wydania Dekretu o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*

Zanim zostanie bliżej przedstawiony dekret *Perfectae caritatis*, należy zatrzymać się przy dokumencie, który stanowił podstawę dla jego powstania. Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* (21 listopada 1964 roku) stanowi centrum całego nauczania soborowego. To w niej Kościół mówi o sobie, kim jest i co sam o sobie myśli. Na konstytucję tę składa się osiem rozdziałów, które czytane po dwa dają głęboką naukę teologiczną o istocie Kościoła. I tak rozdziały pierwszy i drugi opisują Kościół jako Mistyczne Ciało i Lud Boży wędrujący; rozdziały trzeci i czwarty traktują o hierarchii i o katolikach świeckich w Kościele; kolejne – piąty i szósty – dotyczą powszechnego powołania do świętości i życia zakonnego, zaś dwa ostatnie – mówią o eschatologii i o Maryi¹¹. Nieprzypadkowe wydaje się umiejscowienie rozdziału dotyczącego zakonników pomiędzy rozważaniami o powszechnym powołaniu do świętości i refleksją nad eschatologicznym charakterem Kościoła pielgrzymującego. Życie zakonne, co podkreśla także ogłoszona później adhortacja *Vita consecrata*, polega bowiem „na przeżywaniu i wyrażaniu swej konsekracji przez poddanie Chrystusowi całej egzystencji, które «upodabnia» do Niego, i przez totalny wysiłek, który zapowiada – na miarę osiągalną w doczesności i zgodnie z różnymi charyzmatami – eschatologiczną doskonałość”¹².

¹¹ Por. KK, 1–69; T. Paszkowska, *Misterium konsekracji...*, dz. cyt., s. 145–146.

¹² Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Vita consecrata* [dalej: VC], 16.

Rozdział VI stwierdza przede wszystkim bardzo jasno, że zakonnicy „stanowią w Kościele odrębny stan, do którego Bóg powołuje świeckich i duchownych”¹³. Mówi także o tym, że mają oni gorliwie starać się, by w ich życiu Chrystus był coraz bardziej widoczny tak dla wierzących, jak i dla niewierzących. Jednocześnie Kościół podkreśla, że śluby zakonne nie są przeszkodą dla rozwoju osoby ludzkiej, a zakonnicy są powołani i zobowiązani do tego, by przez modlitwę i pracę działać na rzecz Królestwa Bożego, uwzględniając oczywiście odrębność, która charakteryzuje poszczególne instytuty zakonne¹⁴. Jest to niezmiernie ważne, gdyż Kościół jeszcze wyraźniej w kolejnych swoich wypowiedziach będzie wzywał instytuty do powrotu do źródeł, wierności duchowi Założycieli, przy równoczesnej wrażliwości na wyzwania i znaki czasu. Te próby powrotu do korzeni, odkrywania swoich początków, jak również realną rewizję dotychczasowego życia podejmują zgodnie z zaleceniami soboru wszystkie zgromadzenia zakonne męskie i żeńskie.

Wszystkie inne dokumenty dotyczące odnowy skupiają się niejako wokół Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*, przyjmując charakter bardziej szczegółowy i praktyczny¹⁵. Tego typu dokumentem jest właśnie Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*. Należy zauważyć, że „celem soboru nie było opracowanie nowej struktury ani organizacji życia zakonnego, lecz jedynie ukazanie niektórych problemów z tym życiem związanych”¹⁶. Dla dobrego rozumienia zamierzeń soboru istotne jest dostrzeżenie różnicy pomiędzy terminami „odnowa” i „reforma”. Sobór świadomie używał terminu „odnowa”, a nie „reforma”, gdyż nie chodziło o to, że życie zakonne „było dotąd wadliwie pojmowane” bądź też było „instytucją przestarzałą i ideą przebrzmiałą”¹⁷. Wręcz przeciwnie – dekret *Perfectae caritatis* z wielkim szacunkiem wypowiada się na temat tego stanu, podkreślając fakt, iż wielość męzczyzn i kobiet, odczytawszy osobiste powołanie, dała początek

¹³ KK, 46.

¹⁴ Por. KK, 44.

¹⁵ Por. K. Wojtyła, *Wstęp ogólny*, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje...*, dz. cyt., s. 14.

¹⁶ E. Gambari, *Życie zakonne po Soborze Watykańskim II*, przekł. J. E. Bielecki, Kraków 1998, s. 20.

¹⁷ S. Miecznikowski, *Miejsce zakonów w Kościele*, [w:] *Kościół w świetle Soboru*, red. H. Bogacki, S. Moysa, Poznań 1968, s. 293.

licznym wspólnotom i sprawiała, że Kościół „okazał się przyozdobiony różnorodnymi darami swych dzieci”¹⁸.

Jak powstawał ten dokument, w jakim celu i do jakiej odnowy zachęcał? Na soborach w poprzednich wiekach podnoszono problem życia zakonnego, które szczególnie mocno rozwijało się od średniowiecza. Temat ten podjęli zarówno Sobór Trydencki, jak i Sobór Watykański I, a także liczni teologowie. Można było się spodziewać, że na tle różnych przemian społecznych odnowy potrzebować będzie także ta forma życia.

Prace nad dokumentem *Perfectae caritatis* nie były łatwe. W pierwotnej wersji schemat do dyskusji liczył aż 110 stron! Został później ograniczony do 34, a następnie do 4 stron. Ostateczna wersja, po naniesieniu ponad 14 tysięcy poprawek, zawierała 15 stron i została przyjęta podczas sesji VII, 28 października 1965 roku. Proces ustalania tytułu także ma ciekawą historię. Po licznych próbach ujęcia istoty problemu przyjęto pierwotne sformułowanie, które zrodziło się już w 1956 roku¹⁹.

Dekret *Perfectae caritatis* nie miał na celu prezentacji doktrynalnej nauki Kościoła na temat życia zakonnego. Chodziło raczej o wskazania praktyczne służące realnej odnowie, z pominięciem jednak szczegółowych kanonicznych punktów. Kościół zachęcał osoby zakonne i całe instytuty do pochylenia się nad zaproponowanymi przez siebie tematami, zostawiając pole do refleksji nad sposobami wprowadzenia zagadnień w życie konkretnych wspólnot²⁰. Zamiarem nie była więc całkowita reforma, ale „odnowa i adaptacja, uporządkowanie życia instytutów”²¹, „powracanie do źródeł wszelkiego życia chrześcijańskiego i do pierwotnego ducha stanowiącego natchnienie tych instytutów, jak też ich przystosowanie do zmienionych warunków naszej epoki”²².

Dokument składa się z 25 punktów, które poruszają następujące tematy: istota życia zakonnego w powiązaniu z dokumentem *Lumen gentium* (1), zasady odnowy (2), dostosowanie sposobu życia do obecnych warunków, przegląd

¹⁸ Por. Sobór Watykański II, Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis* [dalej: PC], 1.

¹⁹ Por. B. Hylla, *Wstęp do Perfectae caritatis*, [w:] Życie konsekrowane w dokumentach Kościoła od *Vaticanum II* do *Ripartire da Cristo*, Kraków 2003, s. 41.

²⁰ Por. Z. Pałys, *Rozwój teologii konsekracji zakonnej. Studium historyczno-teologiczne od Vaticanum II do Vita consecrata Jana Pawła II*, Kraków 2008, s. 96.

²¹ Por. PC, 1.

²² Por. PC, 2.

konstytucji (3), odpowiedzialność za przeprowadzenie odnowy (4), wezwanie do osobistej odnowy każdej osoby konsekrowanej (5 i 6) i poszczególnych instytutów życia konsekrowanego: ukierunkowanych całkowicie na kontemplację (7), oddających się dziełom apostołskim (8), życiu monastycznemu (9), zakonów laickich (10), instytutów świeckich (11). Kolejne punkty dekretu dotyczą: odnowy w odniesieniu do ślubu czystości (12), ubóstwa (13) i posłuszeństwa (14), życia wspólnego (15). Po czym następują punkty traktujące o odnowie bardziej szczegółowo – odnośnie do klauzury (16) i stroju (17) oraz formacji (18). Punkt 19 mówi o zakładaniu nowych instytutów, a punkt 20 o wierności wobec dzieł właściwych dla danego instytutu. Dokument pokrótce podejmuje także problem instytutów „nierokujących uzasadnionej nadziei dalszego rozwoju” (21) i potrzeby zawierania federacji (22). Po nich następują uwagi o konferencji wyższych przełożonych (23), trosce o nowe powołania (24). W ostatnim punkcie zawarto zachętę, by instytuty „ochoczym sercem odpowiedziały na Boże powołanie i podjęły posłannictwo, jakie mają do spełnienia w Kościele w dzisiejszych czasach”²³. W ten sposób ujęto najistotniejsze zagadnienia związane z życiem konsekrowanym. Oczywiście wszystkie poruszone tu sprawy nie wyczerpują całego bogactwa tej formy życia, co odbijać się będzie echem w innych dokumentach soborowych dotyczących innych ważnych elementów wymagających odnowy. Warto tu wymienić choćby takie rzeczywistości Kościoła, jak: liturgia święta (Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium*), działalność misyjna (Dekret o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes divinitus*) czy wychowanie chrześcijańskie (Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*)²⁴. Także w tych przestrzeniach życie zakonne wezwane zostało do odnowy.

Wszystkie instytuty zakonne wsłuchane uważnie w nauczanie ojców soborowych sięgnęły do zaleceń dekretu *Perfectae caritatis*, w treści którego szukały kierunku dla swoich reform. Fundamentalne znaczenie miał w tym względzie punkt 2 dokumentu, który podaje następujące zasady: 1) najwyższą regułą jest naśladowanie Chrystusa ukazane w Ewangelii – to jest ostateczna norma życia zakonnego; 2) każdy instytut ma swój odrębny charakter i własne zadania, dlatego ma odkrywać na nowo ducha założycieli i podtrzymać zdrowe

²³ Por. PC, 1–25.

²⁴ Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium* [dalej: KL], 1–130; Sobór watykański II, Dekret o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes divinitus* [dalej: AG], 1–42; Sobór Watykański II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis* [dalej: GE], 1–12.

tradycje; 3) instytucje mają uczestniczyć w życiu Kościoła i zachowując własny charakter, włączać się w jego działalność; 4) wszyscy członkowie instytutów powinni być świadomi obecnej sytuacji świata i Kościoła, tak by skutecznie pomagać ludziom; 5) podstawą życia zakonnego jest zjednoczenie z Bogiem przez życie radami ewangelicznymi, co ma owocować przede wszystkim odnową życia duchowego bez względu na ilość prowadzonych dzieł zewnętrznych²⁵.

Można więc zauważyć, że wszystkie te postulaty dotyczą wierności, do której zakonnicy są wezwani. Owa wierność ma być skierowana ku: 1) Chrystusowi, bo całe życie zakonne to radykalne wybieranie wciąż na nowo Jego Osoby; 2) własnym „korzeniem”, bo bardzo istotne jest to, co pozostawili poszczególnym instytutom ich założyciele; należy tu odróżnić rzeczy ważne od mało istotnych; 3) Kościołowi: bo stan zakonny nie jest czymś ani lepszym ani gorszym, lecz jest częścią wspólnoty Kościoła i ma się angażować w jego życie; 4) człowiekowi: bo ten ciągle się zmienia, a osoby zakonne są powołane do tego, by pomagać każdemu w odkryciu wydarzenia Jezusa, stąd konieczne jest interesowanie się bieżącymi sprawami współczesnych ludzi; 5) sobie: bo bez prawdziwego, wewnętrznego życia, otwartego na działanie Ducha Świętego to życie traci sens²⁶. Tylko wtedy możliwa jest prawdziwa i realna odnowa życia poszczególnych instytutów.

Bez wątpienia to, czego Kościół oczekiwał od życia zakonnego, nie było i nie jest sprawą łatwą. Odnowa to nie coś statecznego, co się dokonuje raz na zawsze, ale wezwanie do nieustannego zgłębiania Bożej woli, która objawia się bardzo mocno poprzez głos Kościoła. Wymaga otwarcia na liczne zmiany, przy jednoczesnym trwaniu w wierności Chrystusowi, charyzmatowi, Kościołowi, człowiekowi i własnemu powołaniu. Aby jednak zmiany wprowadzane były świadomie, trzeba zacząć od zaznajomienia się z tekstami soborowymi. Kolejny punkt będzie próbą odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób instytucje zakonne podjęły się odnowy.

2. Inne dokumenty Kościoła dotyczące odnowy życia zakonnego

Po Soborze Watykańskim II powstało wiele dokumentów traktujących o życiu zakonnym i sposobach wprowadzania odnowy. Tak papież Paweł VI,

²⁵ Por. PC, 2; *Nauka Soboru Watykańskiego II...*, dz. cyt., s. 73–75.

²⁶ Por. J. W. Gogola, *Zasady wierności...*, dz. cyt., s. 31–32; T. Paszkowska, *Misterium konsekracji...*, dz. cyt., s. 399.

jak i bł. Jan Paweł II włożyli wiele wysiłku w to, by odnowa była dobrze zrozumiana i została podjęta. Dlatego też nauka dotycząca życia konsekrowanego zostanie przedstawiona w świetle tych dwóch wielkich pontyfikatów.

Czas pontyfikatu Pawła VI obejmował lata 1963–1978. Został on wybrany w miejsce Jana XXIII, któremu udało się przewodniczyć soborowi tylko w pierwszym okresie. Nie dziwi więc fakt, że po wyborze na Tron Piotrowy 21 czerwca 1963 roku Paweł VI oświadczył, że głównym celem jego pontyfikatu będzie kontynuacja prac soboru, a jak się później okazało, także wprowadzanie w życie jego licznych wskazówek.

Jednym z pierwszych dokumentów, który zawierał normy i przepisy wykonawcze dekretów soborowych, było *motu proprio Ecclesiae Sanctae* (6 sierpnia 1966 roku). II część tego dokumentu, obejmująca 44 artykuły, dotyczyła realizacji zaleceń dekretu *Perfectae caritatis*. Już w części zatytułowanej *Sposób popierania przystosowanej odnowy życia zakonnego* znaleźć można jasną informację o tym, że „główna rola w odnowieniu i przystosowaniu życia zakonnego przypada samym instytutom zakonnym”. Aby odnowa mogła być jak najszybciej przygotowana i wcielona, instytuty miały zadbać o to, by w ciągu dwóch, najwyżej trzech lat zwołana została kapituła generalna. Kapituła miała również prawo do wprowadzania pewnych zmian w konstytucjach na próbę, jednakże ostatecznego zatwierdzenia konstytucji mogła dokonać tylko kompetentna władza. Umieszczono tu także wskazówki co do schematu konstytucji. Dokument podkreślał wagę 2 punktu *Perfectae caritatis* w przeprowadzeniu odnowy. Fragment części poświęconej życiu konsekrowanemu dotyczył „przystosowania i odnowy niektórych rzeczy w życiu zakonnym”²⁷, a w zakończeniu stwierdzał, że niniejsze przepisy obowiązują wszystkie osoby zakonne. Dziś ze względu na wykonanie tych norm i nowe prawo kanoniczne rzadko wraca się do tego dokumentu. Odegrał on jednak wielką rolę w czasach posoborowych i był ważną wskazówką dla instytutów zakonnych.

Papież Paweł VI w licznych przemówieniach skierowanych do osób zakonnych często nawiązywał do soboru i wzywał do podjęcia odnowy. Czynił to w sposób niezwykle serdeczny, często nazywając zakonników synami, a siostry córkami, wzywając nie tyle do zachowania prawa, ile do miłości

²⁷ Por. Paweł VI, *Motu proprio Ecclesiae sanctae*, [w:] *Posoborowe Prawodawstwo Kościelne*, Warszawa 1968, t. 1, z. 1, s. 31–34.

wobec Kościoła. Miał przy tym głęboką świadomość, że decyzje ojców soborowych nie przez wszystkich zostały dobrze zrozumiane i przyjęte, co przyczyniło się do rozkładu niektórych wspólnot zakonnych. Papież jasno mówił o zagrożeniach tej formy życia, które niejednokrotnie staje „wobec straszliwego dylematu: albo świętość całkowita, bezkompromisowa i osiągnięcie jej pełnego wymiaru, albo narażenie na kpinę, stanie się karykaturą, skazanie na życie nieudane...”²⁸. Toteż w swoich wypowiedziach z mocą podkreślał, że „sobór nie jest faktem minionym, ale rzeczywistością aktualną, jest siłą, która pobudza, i światłem, które oświeca i zobowiązuje”²⁹.

Innym bardzo ważnym dokumentem dotyczącym odnowy soborowej była adhortacja apostolska *Evangelica testificatio* (29 czerwca 1971)³⁰. Papież na nowo zwracał się do zakonników i zakonnice, chcąc „dopomóc [im] do dalszego postępowania drogą Chrystusa zgodnie ze wskazaniem Soboru”³¹, korygując jednocześnie źle pojętą odnowę. Mówił przy tym o konieczności rozeznawania duchów: pomiędzy duchem świata i Duchem Świętym, ostrzegał przed „sklerozą duchową” i „formalizmem”³². Było to równocześnie wezwanie do podjęcia prawdziwej działalności apostolskiej, która niemożliwa jest bez ciągłego nawracania siebie samego, odchodzenia na pustynię, gdzie przebywa się tylko z Panem. Paweł VI mówił też o obowiązku „wierności wobec ducha Założycieli, wobec ich wskazań ewangelicznych i przykładu ich świętości”³³. Wierność charyzmatowi założyciela powinna przenikać całą posługę, którą podejmują instytuty³⁴. W zachęce końcowej papież wspominał o radości, która wynika z przynależenia do Chrystusa³⁵.

W czasie trwania pontyfikatu Pawła VI nad stosownymi dokumentami pracowały także kongregacje watykańskie. Warto tu wspomnieć choćby wydane przez Kongregację Zakonów i Instytutów Świeckich: Instrukcję o odnowie formacji zakonnej *Renovationis causam* (6 stycznia 1969 roku), która miała za cel „dostosować cały przebieg formacji do nowego sposobu

²⁸ Por. E. Gambari, *Życie zakonne...*, dz. cyt., s. 47.

²⁹ Tamże, 51, 131.

³⁰ Paweł VI, Adhortacja apostolska *Evangelica testificatio* [dalej: ET], [w:] Paweł VI, *Charyzmat życia zakonnego. Przemówienia i dokumenty*, Poznań 1974, s. 232–259.

³¹ Por. ET, 1.

³² Por. ET, 6, 12.

³³ Por. ET, 11.

³⁴ Por. Cz. Parzyszek, *Życie konsekrowane w posoborowym nauczaniu Kościoła*, Ząbki 2007, s. 59.

³⁵ Por. ET, 55.

myślenia ludzi współczesnych, warunków życia i potrzeb apostołskich, zachowując charyzmat własnego instytutu” czy dekret *Dum canonicarum legum* (8 grudnia 1970 roku), sporządzony w trosce „o odnowę sakramentu pokuty oraz pragnienie kształtowania w osobach zakonnych nowego rozumienia jego wartości teologicznych, duchowych i duszpasterskich”³⁶. Bardzo istotnym dokumentem są także Wytyczne dla wzajemnych stosunków między Biskupami i Zakonnikami w Kościele *Mutuae relationes* (14 maja 1978 roku) wydane przez Kongregację Zakonów i Instytutów Świeckich oraz Kongregację Biskupów, którym towarzyszyły prace Krajowych Konferencji Biskupów, Krajowych Rad Zakonnych i Międzynarodowych Unii Generalnych Przełożonych Zakonów Męskich i Żeńskich. Dokument stał się próbą odpowiedzi na pytanie, czego oczekują od siebie nawzajem biskupi i zakonnicy oraz jakimi środkami trzeba budować tę współpracę.

Pontyfikat bł. Jana Pawła II, który obejmował lata 1978–2005, także obfitował w treści dotyczące życia konsekrowanego w świetle zaproponowanej przez Sobór Watykański II odnowy. Celem niniejszej pracy nie jest jednak szczegółowe ich przedstawienie, toteż autor ogranicza się do przywołania zaledwie kilku wypowiedzi.

Kierując słowo do sióstr zakonnych na Jasnej Górze, ojciec święty mówił o „klimacie” modlitwy i skupienia, który ma przenikać domy zakonne, gdyż jest on warunkiem „ciągłego rozwoju odnowy życia i dyscypliny”. W innym przemówieniu, powołując się na dokumenty soborowe, podał pod rozwagę wielkość daru, na który zakonnice dobrowolnie się decydują. Przy innej okazji, także powołując się na sobór, wspominał o zaleceniach Kościoła, które wskazują na priorytet życia duchowego w codzienności zakonników oraz przypominał o powrocie do pierwotnego charyzmatu instytutu i „zdrowym przystosowaniu” do „warunków naszych czasów”³⁷. Spotykając się z osobami konsekrowanymi, papież często przybliżał naukę soborową i choć może nie zawsze mówił wprost o odnowie, jednak jego wypowiedzi przeniknięte były tą problematyką. Niejednokrotnie powoływał się także na wypowiedzi swego poprzednika, Pawła VI.

³⁶ Por. B. Hylla, *Wstęp do Dum canonicarum legum*, [w:] *Życie konsekrowane w dokumentach Kościoła...*, dz. cyt., s. 96, 119.

³⁷ Por. Jan Paweł II, *O życiu zakonnym. Przemówienia – listy apostołskie – instrukcje*, Poznań-Warszawa 1984, s. 33, 95, 177, 210.

Jan Paweł II doskonale zdawał sobie sprawę z tego, że podstawą wszelkiej odnowy jest powrót do źródeł oraz że „wymiar kontemplacyjny poszczególnych wspólnot życia konsekrowanego jest warunkiem odnowy życia i karności, do której zobowiązuje Sobór Watykański II”³⁸. Toteż starał się coraz bardziej tę naukę rozwijać i pogłębiać. Potwierdzeniem tego wydaje się Adhortacja apostołska o konsekracji zakonnej w świetle tajemnicy Odkupienia *Redemptionis donum* (25 marca 1984 roku)³⁹, w której papież nie podjął współczesnych spraw życia zakonnego, ale skupił się raczej na jego teologicznym wymiarze, ukazując ideał tego życia⁴⁰. Przyznał w niej, że wielokrotnie zwracał się do osób konsekrowanych, przywołując naukę Kościoła, szczególnie ostatniego soboru, a teraz kieruje do nich „słowo miłości Kościoła”⁴¹.

Ważną rolę w nauczaniu bł. Jana Pawła II odgrywały katechezy środowce. Na przełomie lat 1994 i 1995 papież podjął w nich temat życia zakonnego, i tym razem wychodząc od przypomnienia nauki soborowej. Podkreślił w nich m.in., że żadna z form życia konsekrowanego „nie musi istnieć zawsze”, dlatego „charyzmat życia konsekrowanego powinien być zawsze w ruchu”, tak aby odkrywał to, co należy czynić, przy jednoczesnej wierności, temu, co pierwotne⁴².

Istotnym wydarzeniem dla oceny dotychczasowej odnowy i podjęcia kolejnych refleksji nad jej przebiegiem było IX Zgromadzenie Synodu Biskupów, które rozpoczęło się w Rzymie 2 października 1994 roku. Rada Sekretariatu Generalnego Synodu przygotowała *Lineamenta*, które składały się z trzech części: natura i tożsamość życia konsekrowanego, życie konsekrowane w Kościele i świecie współczesnym, posłannictwo życia konsekrowanego. Część II podejmuje temat owoców odnowy, wymieniając wśród nich: a) „pełniejszą świadomość ewangelicznych i teologicznych podstaw życia konsekrowanego; b) lepsze zrozumienie i sprawowanie liturgii; c) szersze otwarcie się na sens życia wspólnotowego; d) większą świadomość charyzmatycznego aspektu życia i dzieł własnego instytutu;

³⁸ Cz. Parzyszek, *Życie konsekrowane...*, dz. cyt., s. 123.

³⁹ Jan Paweł II, Adhortacja apostołska *Redemptionis donum* [dalej: RD], [w:] *Adhortacje Apostolskie...*, dz. cyt., s. 209–248.

⁴⁰ Por. Z. Pałys, *Rozwój teologii...*, dz. cyt., s. 167.

⁴¹ Por. RD, nr 2.

⁴² Por. Cz. Parzyszek, *Życie konsekrowane...*, dz. cyt., s. 170.

e) większą eklezjalność życia konsekrowanego jako bardziej wielkoduszną obecność apostołską; f) najwyższe świadectwo męczeństwa zakonników i zakonnicy⁴³. Dokument wskazuje także nowe wartości i wymiary życia konsekrowanego, wspomina o aspektach negatywnych oraz wzywa do nieustannej odnowy duchowej, zwracając uwagę na kilka problemów. Owocem obrad synodalnych stała się adhortacja apostołska *Vita consecrata* (25 marca 1996 roku) bł. Jana Pawła II, w której pisał:

Lata odnowy były dla życia konsekrowanego [...] okresem delikatnym i niełatwym. Był to okres pełen nadziei, bogaty w próby i propozycje nowatorskie, mające ożywić praktykę rad ewangelicznych. Ale w okresie tym występowały także napięcia i trudności, tak że nawet bardzo wielkoduszne inicjatywy nie zawsze przynosiły pozytywne rezultaty⁴⁴.

W jednym z ostatnich punktów papież pisze: „Bądźcie zawsze gotowi, wierni Chrystusowi, Kościołowi, swojemu Instytutowi i ludziom naszej epoki”⁴⁵.

W czasie pontyfikatu bł. Jana Pawła II powstawały także inne dokumenty, jak choćby *Zakonnicy i promocja ludzka*. „*Optiones evangelicae*” (12 sierpnia 1980 roku) czy Instrukcja *Życie braterskie we wspólnocie*. „*Congregavit nos in unum Christi amor*” (2 lutego 1994 roku), które niejako zakorzenione w nauczaniu soborowym przyczyniają się do jego lepszego rozumienia. Wspomniana powyżej instrukcja, wychodząc od faktu odnowionej eklezjologii soborowej i posoborowej, wskazuje pewne konsekwencje z niej wynikające dla wspólnoty zakonnej⁴⁶. Poruszany jest w niej także problem wpływu rozwoju społecznego (nr 4) i przemian zachodzących w życiu zakonnym (nr 5). Instrukcja nie unika również bolesnego tematu, jakim jest niechęć niektórych osób konsekrowanych do życia wspólnego. Dokument odpowiada również na pytanie o miejsce i rolę we wspólnocie zakonnej osób starszych. W tym miejscu omówiony został również nowy typ relacji z osobami świeckimi. Instrukcję wieńczy wezwanie do zjednoczenia się z Maryją, Matką Pana.

⁴³ Synod Biskupów. IX Zgromadzenie Zwyczajne, *Życie zakonne i jego posłannictwo w Kościele i świecie*. *Lineamenta*, Warszawa 1993, s. 31.

⁴⁴ VC, 13.

⁴⁵ VC, 110.

⁴⁶ Poruszane są tu następujące tematy: od Kościoła – tajemnicy do wspólnoty zakonnej pojmowanej jako tajemnica; od Kościoła – komunii do wymiaru komunijno-braterskiego wspólnoty zakonnej; od Kościoła ożywionego przez charyzmaty do wymiaru charyzmatycznego wspólnoty zakonnej; od Kościoła – sakramentu jedności do wymiaru apostołskiego wspólnoty zakonnej.

Zakończenie

Nauczanie papieży i kongregacji watykańskich miało na celu przybliżenie zainteresowanym nauki Soboru Watykańskiego II i gorącą zachętę do podjęcia odnowy życia zakonnego, która trwa po dzień dzisiejszy. Temat ten próbowano ująć na różne sposoby i przedstawić z różnych perspektyw. Niemal w każdym z dokumentów jest jednak mowa o dwóch istotnych elementach. Chodzi o wymiar kontemplacyjny tej formy życia, o który mocno musi zabiegać każdy zakonnik i zakonnica oraz o powrót do źródeł, do charyzmatu założyciela i Instytutu, który pomoże wyjść naprzeciw znakom czasu i odważnie podjąć nowe wyzwania. Te dwie sprawy wydają się proste i jasne, ale one właśnie wymagały od zgromadzeń zakonnych wielkiej otwartości i uczciwej współpracy.

Posoborowa wizja teologii życia zakonnego, wyraźnie odmienna od tej, jaka prezentowana była przed soborem, opiera się obecnie na opracowanych na nowo chrystologii i pneumatologii, a zwłaszcza odnowionej eklezjologii. Znajduje to swoje odbicie w wielu dokumentach, z których najważniejsze starano się w niniejszej pracy pokrótce zaprezentować. Jak nietrudno zauważyć, współczesna teologia życia zakonnego koncentruje się na następujących tematach: życie zakonne jako dar dla Kościoła i świata, konsekracja zakonna, radykalizm w naśladowaniu Chrystusa, charyzmatyczny wymiar życia zakonnego, wymiar kontemplacyjny życia zakonnego, profetyczna obecność w świecie, świadectwo komunii z Bogiem i z człowiekiem. Uważne studium wspomnianych tu tekstów na pewno pozwoli osobom zakonnym lepiej zrozumieć i jeszcze bardziej umiłować tajemnicę swego wybrania, tajemnicę życia zakonnego.

Summary

The renewal of religious life according to the Second Vatican Council and the magisterium of the Church

Discussion Document on the Church's renewal of religious life in the light of Vatican II and the teaching of the Magisterium of the Church

The article presents renewal of religious life in the light of the Vatican II and in the teaching of the Magisterium of the Church. An important consideration was paid to the decree on the adaptation and renewal of religious life *Perfectae Caritatis*, which deals directly with the religious life. Also, reference was made to the Dogmatic Constitution on the Church *Lumen Gentium*, with

particular emphasis on the fifth and sixth chapter, and to the teaching of the post-conciliar Magisterium of the Church on religious life.

Through their teaching the popes and Vatican congregations unfolded the message of the Vatican II and re-ignited enthusiasm in making reflection on the renewal of religious life, which is constantly in progress. Various efforts were made to present this issue from different perspective. There is no doubt that there are two important issues concerning the renewal of religious life that appear in almost every document. I mean a contemplative dimension of religious life that should be in the center of every monk and nun life, and a return to the spring, the charism of the founder and the institute, which will help to face the signs of time and undertake new challenges. These two realities seem to be simple and straightforward, but in fact they required from the religious institutes a great deal of openness and fair cooperation.

The post-conciliar vision of theology of religious life is different from the one presented before the Council. Currently it is based on the newly developed Christology, pneumatology and especially the renewed post-conciliar ecclesiology. This is reflected in many documents, most important of them were presented in this text. As you might notice a contemporary theology of religious life revolves around the following themes: the religious life as a gift to the Church and the world, religious consecration, radicalism in the imitation of Christ, the charismatic dimension of religious life, the contemplative dimension of religious life, prophetic presence in the world, witness to communion with God and man. Careful study of the documents presented here will help the religious people to understand better and love even more the mystery of vocation, the mystery of religious life.